

NORDYCKA STRATEGIA STABILIZACJI W CZASACH GLOBALNYCH ZMIAN

WPROWADZENIE

Kraje nordyckie (Szwecja, Dania, Norwegia, Islandia, Finlandia) oraz terytoria autonomiczne (Wyspy Alandzkie, Wyspy Owcze, Grenlandia) tworzą wspólnotę w tamtejszej nomenklaturze nazywanej Norden. To określenie dla nordyckiego odbiorcy oznacza wspólnotę kulturową, historyczną, językową, religijną, społeczną, ekonomiczną i polityczną, wyrosłą na podzielanych systemach normatywno-aksjologicznych, uformowanych w drodze wielowiekowej praktyki i tradycji. W zrozumieniu konstruktu Norden, istotna jest także geografia. Ulokowanie tych krajów z dala od centrum Europy, pozwoliło im na obserwowanie z dystansem procesów transformacyjnych przebiegających na kontynencie.

Na pierwszy rzut oka podobne, pozostają wewnętrzne zróżnicowane, co jednak nie stoi na przeszkodzie deklarowanej — przede wszystkim na forum międzynarodowym — jedności Norden. Specyfiką tak skonceptualizowanego porządku, odzwierciedlonego w nordyckiej tożsamości, jest jego hybrydowość przejawiająca się między innymi tym, że trzy spośród pięciu państw nordyckich są członkami Unii Europejskiej: Dania, Szwecja, Finlandia, z których tylko ta ostatnia zrezygnowała z narodowej waluty zastępując ją euro, oraz to, że Grenlandia, jako mająca duży zakres autonomii część Królestwa Danii, wystąpiła z UE (1985) i pozostaje w relacjach opartych na współpracy, podobnie jak Norwegia (Parlament Europejski 2019).

Członkostwo lub jego brak w strukturach unijnych nie przeszkadza jednak w podejmowaniu wspólnych przedsięwzięć zarówno w obrębie nordyckiej wspólnoty, jak i na zewnątrz.

Dynamika zmian gospodarczych, politycznych, społecznych oraz kulturowych w tamtym regionie nabrała przyspieszenia po 2015 roku (kryzys migracyjny), zaś jeszcze większego pięć lat później (pandemia COVID-19). Agresja Rosji na Ukrainę w lutym 2022 roku dodała kolejnego impetu procesom już przebiegającym oraz zainicjowała nowe, m.in. wspólne złożenie wniosku Szwecji i Finlandii o członkostwo w strukturach NATO.

Do powyższych należy dodać także kryzys klimatyczny, nie od dziś stanowiący jedno z najważniejszych wyzwań dla nordyków. To oni, jako jedni z pierwszych zaczęli odczuwać zmiany klimatyczne, destrukcyjnie wpływające na faunę i florę dalekiej Północy.

Rada Nordycka, dostrzegając zbiór wyzwań, w szeregu dokumentów zatwierdzanych w ciągu ostatniej dekady, określiła zadania priorytetowe, mające zabezpieczać szeroko pojęty interes Norden. Problemy zostały zgrupowane w trzech głównych blokach tematycznych:

- I. bezpieczeństwa regionu nordyckiego oraz jego najbliższego sąsiedztwa,
- II. nordyckiego modelu dobrobytu,
- III. zrównoważonego rozwoju.

Przyjrzyjmy się poniżej dwóm pierwszym blokom tematycznym oraz temu, w jaki sposób Rada Nordycka definiuje kierunki działań. Blok trzeci — zrównoważony rozwój — jako obszar bardzo złożony, wieloaspektowy i wielopłaszczyznowy, wymaga oddzielnego omówienia, w osobnym opracowaniu¹.

BEZPIECZEŃSTWO

W szeroko definiowanym bezpieczeństwie, na pierwszy plan wysuwane są kategorie: bezpieczeństwa cywilno-społecznego, żywnościowego, politycznego, gospodarczego, energetycznego i cybernetycznego. Bezpieczeństwo cywilno-społeczne (Strategy on Societal Security, 2019) gwarantowane jest na drodze pogłębianej i umacniającej współpracy wewnątrz nordyckiej, przy jednocześnie podejmowanej współpracy z bliższym i dalszym otoczeniem, podzielającym wartości demokratyczne i kulturowe, odzwierciedlone m.in. w prawach człowieka, respektowaniu mniejszości etnicznych, narodowych, religijnych, seksualnych czy osób z niepełnosprawnościami. Chodzi tutaj o bezpieczeństwo zarówno fizyczne, jak i psychiczne i socjalne. Te trzy wymiary jako podstawowe uzupełniają się współtworząc tzw. model nordycki, o którym będzie mowa w dalszej części tekstu.

Bezpieczeństwo żywnościowe określane jest jako jeden z kluczowych wymiarów strategicznych, bezpośrednio wpływających na pozostałe obszary wspólnotowego funkcjonowania jednostki i grupy. Zapewnienie wysokiej jakości żywności i wody pitnej dla ludności stanowi poważne wyzwanie dla współczesnych państw, uwzględniając wzmożoną eksploatację środowiska naturalnego oraz postępujące zmiany klimatyczne, określane mianem kryzysu klimatycznego. Jak trudnym jest to zadaniem, widać na przykładzie krajów należących do tzw. globalnego południa,

¹ O złożoności trzeciego bloku tematycznego świadczą przykładowo przytoczone tu zagadnienia go tworzące: 1) ochrona środowiska i przyrody, 2) zasoby naturalne i ich wykorzystanie w rolnictwie, rybołówstwie i leśnictwie; 3) ochrona różnorodności biologicznej 4) kwestie klimatyczne oraz konsekwencje zmian klimatycznych, (m.in. Grenlandia i topnienie pokrywy lodowej) , 5) migracje globalne pod wpływem zmian klimatu; 6) prawa konsumentów, 6) polityka rolna i bezpieczeństwo żywnościowe, 7) polityka przemysłowa, 8) bezpieczeństwo jądrowe; <https://www.norden.org/sv/information/om-utskottet-ett-hallbart-norden> (dostęp: 29.05.2023).

zaś obecnie (przełom lat 2022/2023) we wschodniej części Europy, doświadczonej agresją Rosji na Ukrainę (World Bank, 2023).

Kraje nordyckie wypracowały mechanizmy zabezpieczające aprowizację żywnościową wychodzącą naprzeciw teraźniejszym i przyszłym potrzebom rodzimych konsumentów. Sprowadza się to do efektywnego zarządzania rodzimymi zasobami rolno-hodowlano-morskimi, przy jednoczesnej dywersyfikacji dostawców zagranicznych (spoza obszaru Norden). Warto w tym miejscu odnotować fakt, że w norweskim archipelagu Svaldbad znajduje się Globalny Bank Nasion, przechowujący nasiona roślin z różnych stron świata na wypadek globalnej katastrofy (<https://www.seedvault.no/>).

Bezpieczeństwo polityczne gwarantowane ma być poprzez konstelację układów odnoszących się bezpośrednio do regionu (NORDEFSCO), z uwzględnieniem najbliższego sąsiedztwa (Baltic Assambly), układu międzynarodowego (NATO) oraz strategicznie istotnego regionu Arktyki, będącego w centrum uwagi — prócz krajów nordyckich — Kanady, Stanów Zjednoczonych Ameryki i Rosji. Obszar ten, od dziesiątków lat stanowiący arenę symbolicznych i taktycznych działań zainteresowanych stron, jest bogatym regionem, ropo- i gazonośnym, a także wartościowym zasobem dla przemysłu rybnego, dostarczającego gospodarkom poważnej siły, współdecydującej z kolei o sile państwa (Discovering the Arctic, 2023; OWP, 2023; Evans, Østhagen, 2021). Warto przywołać w tym miejscu przypadek dwukrotnie podejmowanych i dwukrotnie zrywanych negocjacji Islandii w związku z jej potencjalnym członkostwem w Unii Europejskiej, co było pośrednim skutkiem kryzysu finansowego z 2007 roku, z jego późniejszymi reperkusjami osłabiającymi społeczne zaufanie wobec władzy państwowej, uwikłanej w nie do końca transparentne relacje z przedstawicielami świata bankowo-finansowego (FT, 2022; INF, 2022; Boyes, 2010). Płaszczyzną, która poważnie poróżniła Islandię i UE było rybołówstwo, dotyczące m.in. regionów arktycznych (DW, 2007; Thorhallsson, 2004).

Podjmując kwestię bezpieczeństwa politycznego, należy wspomnieć o projekcie mającym źródło w koncepcji unii kalmarskiej, kiedy to idea zjednoczonego bytu państwowo-administracyjnego (poprzez m.in. gospodarkę), odnajdywała realne przełożenie na praktykę dnia codziennego. Koncepcja unii nordyckiej, współcześnie podejmowana od pierwszej dekady ubiegłego wieku, powraca nie tylko na forach publicystyczno-naukowych, lecz także na forum Rady Nordyckiej. Tam ustalane i dookreślane są zasady funkcjonowania przyszłego wspólnego bytu państwowego o nazwie *Norden*, pojmowanego jako federacja państw nordyckich. Byt ten miałby ukonstytuować się w 2040 roku i być oparty na obszarach wspólnie zarządzanych (gospodarka, polityka monetarna, polityka fiskalna, polityka zagraniczna, wspólny rząd, parlament, armia,

szkolnictwo wyższe) oraz tych leżących w gestii poszczególnych krajów członkowskich (polityka socjalna, szkolnictwo podstawowe i średnie, kultura) (Wetterberg, 2009; Banaś, 2013).

Do powyższego konceptu, zacieśniania i umacniania wspólnej strategii bezpieczeństwa politycznego, należy dodać propozycję przedstawioną w 2009 roku przez Thorvalda Stoltenberga (norweskiego ministra spraw zagranicznych i ministra obrony, ojca Jensa Stoltenberga, pełniącego od 2014 roku funkcję sekretarza generalnego NATO). Dotyczyła wspólnej polityki obronnej wszystkich państw obszaru Norden, co skutkowałoby nie tylko zwiększeniem efektywności potencjału obronnego, ale także racjonalizacją kosztów, w obrębie już istniejącej (od 2009 roku) współpracy NORDEFECO (ang. Nordic Defence Cooperation) (MSB, 2018, 9). W raporcie przygotowanym na podstawie ustaleń podjętych z ministrami obrony pięciu państw, Torvald Stoltenberg przedstawił model nordyckiego bezpieczeństwa opartego na połączonych obszarach: 1) monitoringu przestrzeni powietrznej ze szczególnym uwzględnieniem przestrzeni powietrznej Islandii², 2) obronie przeciwlotniczej, 3) specjalistycznego serwisu informacyjnego „Barents Watch”, 4) wspólnych wojskowych bazach danych, 5) kanałach informatycznych zapewniających szybki transfer danych, 6) najwyższej jakości i stale aktualizowanych systemach obrony cybernetycznej (Stoltenberg, 2009). Zabezpieczenie przestrzeni powietrznej, morskiej i lądowej, skorelowane z obroną cywilną, podyktowane jest optymalizacją działań, zwiększeniem efektywności służ działających w przedmiotowych obszarach oraz racjonalizacją kosztów. Do tego dochodzą względy natury kulturowej, zawierające elementy tożsamościowe, aksjologiczno-normatywne i edukacyjne. Jednostki wyrastające w podobnych systemach normatywnych, wychowawczo-edukacyjnych będą łatwiej i tym samym szybciej komunikować się ze względu na mniejszą ilość barier mentalnościowych, co ma bezpośrednio przełożenie na zakres i jakość współpracy. Bliskość kulturowa (pomiędzy bliskością geograficzną, która nie jest wyznacznikiem pokojowego współistnienia sąsiadujących podmiotów, *vide*: Rosja-Ukraina) sprzyja i katalizuje procesy konwergencji, także w omawianym tu przypadku, czego dowodem są wnioski zebrane w dokumencie weryfikującym stan zaawansowania zmian zaproponowanych przez Stoltenberga, po 10 lat od ich wprowadzenia.

Raport z 2019, opracowany przez zespoły eksperckie z pięciu krajów nordyckich, ukazał zaawansowany, chociaż niejednorodny obraz, jeśli idzie o pogłębianie współpracy. Jako najbardziej zaawansowane integracyjnie zostały uznane obszary: monitoringu przestrzeni powietrznej, bezpieczeństwa cybernetycznego, współpracy służb zagranicznych pięciu państw, współpracy wojskowej uwzględniającej wspólne ćwiczenia, szkolenia, obsługę medyczną, logistyczno-transportową (Haugevik, Sverdrup, 2019; Banaś, 2014).

² Ma to związek z zakończonym w 2006 roku stacjonowaniem tamże oddziałów armii USA.

Kwestia bezpieczeństwa politycznego państw nordyckich rozważana musi być także w kontekście rosyjskiej agresji na Ukrainę. Fakt ten przyspieszył rozmowy dotyczące akcesji Szwecji i Finlandii do struktur sojuszu północnoatlantyckiego. Oba państwa, do tej pory niebędące członkami NATO, w trybie przyspieszonym, a wymuszonym przez okoliczności, zdecydowały się zmienić swój tzw. neutralny status. Jakkolwiek w przypadku obu kandydatur, nie było sprzeciwu ze strony państw natowskich, tak Szwecja spotkała się ze stanowczym wetem Turcji, oskarżającym szwedzkie władze o sprzyjanie kurdyjskim przeciwnikom prezydenta Recepta Erdogana oraz brak poszanowania praw religijnych przez dopuszczenie do aktu spalania Koranu w centrum Sztokholmu, w styczniu 2023 roku, przez duńsko-szwedzkiego aktywistę, Rasmusa Paludana, lidera ultrapravicowej partii *Stram Kurs* (Jones, 2023; Reuters, 2023). Z tego powodu, wspólny wniosek Finlandii i Szwecji o członkostwo w NATO, został pozytywnie rozpatrzony tylko w polowie (przyjęcie Finlandii w kwietniu 2023 roku).

Bezpieczeństwo gospodarcze oparte zostało na zbiorze kilkunastu mechanizmów obejmujących m.in.: innowacje, mobilność pracowniczą, integrację cyfrową, doskonalenie kompetencji zawodowych, społecznych, kulturowych (istotnych w kontekście wzmożonych ruchów migracyjnych), zwiększoną kooperację przedsiębiorstw ponad granicami państwowymi, zwiększenie nakładów na badania i rozwój (kluczowa rola Instytutu Badawczego Nord Forsk), zwiększony i efektywniejszy recykling, będący integralną częścią gospodarki cyrkularnej, wykorzystującej zasoby w sposób oszczędny i odnawialny (gospodarka bezodpadowa). Do powyższego należy dodać sieci komunikacyjne zapewniające sprawną logistykę towarów i usług, obejmującą cały obszar Norden, zwłaszcza z uwzględnieniem terenów o niskiej gęstości zaludnienia, które to tereny ze względu na swoją specyfikę mogą stanowić gospodarczo i inwestycyjnie atrakcyjną lokalizację np. dla sektora informatycznego.

Dostępność danych dotycząca przedsiębiorstw została uznana przez Nordycką Radę Ministrów jako niezbędny element nadający dynamikę członkowskim gospodarkom regionu. Otwarty dostęp do danych, w tym finansowych, podmiotów działających na zintegrowanych rynkach — zdaniem ekspertów — ma ułatwiać stawanie w szranki na arenie międzynarodowej (NMR, 2020, 14). To, w połączeniu z wysokiej jakości szkolnictwem i edukacją zawodową zaplanowaną w trybie kształcenia ustawicznego (ang. LLL, Lifelong learning), stanowi element strategii budowania silnej gospodarki, koniecznej do finansowania nordyckiego dobrobytu. Ideą jest takie zaprojektowanie ścieżek edukacyjnych, by oferowały jednostkom swobodny wybór profilu, specjalizacji i praktyki zawodowej. Sprzyjać ma temu wysoki poziom ucyfrowienia usług, w tym usług edukacyjno-szkoleniowych. Jak ważnym jest to wyzwaniem, świadczy fakt, że Komisja Europejska od roku 2014 zleca regularne wykonywanie pomiaru poziomu umiejętności cyfrowych społeczeństw

krajów członkowskich UE. Indeks gospodarki cyfrowej i społeczeństwa cyfrowego (ang. The Digital Economy and Society Index, DESI) wskazuje, że cztery na dziesięć dorosłych osób, oraz co trzeci pracownik na unijnym rynku pracy, nie posiadają podstawowych umiejętności pozwalających na uczestniczenie w nowoczesnej gospodarce (np. e-urzędy, e-szkolenia, e-doradztwo etc.) (Komisja Europejska, 2022). Niski poziom ucyfrowienia stanowi czynnik zniechęcający dla inwestorów zewnętrznych i jednocześnie osłabia europejską konkurencyjność. Na tym tle, jednakowoż, kraje nordyckie plasują się bardzo wysoko, należąc do ścisłej unijnej czołówki. W rankingu z 2022 roku Finlandia zajęła pierwsze miejsce, Dania drugie, Szwecja czwarte (DESI 2022). Osobno klasyfikowana Norwegia uplasowała się na piątym miejscu (DESI 2022, Norway)³.

Powyższe ma o tyle istotne znaczenie, że zgodnie z interpretacją trendów, zjawisk oraz tempa zmian społeczno-gospodarczych, technologicznych i politycznych ubiegłego wieku, zdaniem Alvina Tofflera, przyszłość należeć ma do społeczeństw, których systemy edukacyjne będą kształcić wysokiej jakości pracowników, zdolnych do szybkiego nabywania potrzebnych na rynku umiejętności oraz szybkiego ich zastępowania nowymi. Ta myśl przewija się w kluczowych dziełach amerykańskiego socjologa, proponując wykładnię dla transformacji obejmujących większość sfer wspólnotowego życia (Toffler 1970, 1990; Toffler & Toffler, 2006).

W ocenie konkurencyjności poszczególnych krajów z perspektywy międzynarodowej, kraje nordyckie plasują się bardzo wysoko i wysoko. W rankingu z 2022 roku, Dania zajęła pierwsze miejsce na 63 przeanalizowanych przypadków, Szwecja — czwarte, Finlandia — ósme, Norwegia — dziewiąte, Islandia — szesnaste (IMD a, 2022). Jeśli idzie o międzynarodowy ranking talentów, omawiane kraje znalazły się w pierwszej światowej dziesiątce, zajmując miejsca od drugiego do szóstego w następującej kolejności: Szwecja, Islandia, Norwegia, Dania oraz Finlandia (IMD b, 2022). Ranking talentów, opracowany na podstawie trzech kategorii analitycznych uwzględniających: 1) inwestycje w rozwój rodzimej siły roboczej, 2) stopień atrakcyjności gospodarki do przyciągania talentów z zagranicy i zatrzymywania krajowych, oraz 3) jakość umiejętności i kompetencji dostępnych w całkowitym zbiorze talentów w danym kraju pozwala wskazać światowych liderów. W ich gronie znajdują się kraje Norden, z potencjałem demograficznym całościowo nieprzekraczającym 28 milionów osób (dane za 2021 rok) (NMR, 2022).

Jeśli idzie o bezpieczeństwo energetyczne, współpraca odbywa się w ramach umów koordynowanych przez dwie główne nordyckie instytucje: Nord AM (ang. Nordic Asset Management

³ Indeks DESI nie zawiera danych o Islandii. Wysoki stopień ucyfrowienia tego kraju odzwierciedla wskaźnik rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych (ang. ICT Development Index) — Islandia w tym rankingu, w 2017 roku, zajęła pierwsze miejsce (International Telecommunication Union, 2017, *Measuring the Information Society Report*. Vol. 1, Geneva, p. 36).

Forum) oraz Nord BER (szw. Samarbete om Beredskap inom Elförsörjningsområdet i Norden), a także krajowych operatorów sieci. Celem współpracy jest płynna wymiana informacji i doświadczeń w przedmiotowym zakresie, dotycząca nie tylko zapewnienia ciągłych dostaw energii na wewnętrzne potrzeby poszczególnych rynków, ale także zapewnianie bezpieczeństwa elektroenergetycznego dla całego regionu nordyckiego. Konceptyjnie, współpraca realizowana jest przez grupę centralną, składającą się z przedstawicieli wszystkich stron. Prace szczegółowe realizowane są przez grupy specjalistyczne raportujące grupie centralnej dane dotyczące m.in. stanu ryzyka i podatności na zagrożenia wewnętrzne i zewnętrzne w dostawach energii, planowania awaryjnego, gotowości naprawczej, nowych rozwiązań technologicznych czy szkoleń. Współpraca wychodzi poza obszar Norden, uwzględniając także kraje bałtyckie. Powyższe, przebiega bez pominięcia kontekstu Unii Europejskiej i unijnego członkostwa Szwecji, Danii oraz Finlandii. Tak rozłożone akcenty, pomagają budować system zabezpieczenia energetycznego relatywnie odpornego na zewnętrzne czy wewnętrzne zakłócenia. Dodatkowym zabezpieczeniem są umowy dotyczące awaryjnego magazynowania ropy naftowej, głównie za pośrednictwem Międzynarodowej Agencji Energii (MAE). Istnieje zatem ścisły dialog i działanie w obszarze bezpieczeństwa energetycznego, dostaw paliw, magazynowania i bezpiecznego przesyłu, między krajami nordyckimi oraz ich partnerami zewnętrznymi, określonymi umowami z MAE i UE.

Wyżej wymieniona współpraca posiada także słabe punkty. Należą do nich m.in. różnice w przepisach krajów nordyckich, dotyczące przedmiotowego bezpieczeństwa, a także wrażliwość kanałów komunikacyjnych przesyłających poufne dane na ataki cybernetyczne (MSB, 2018, 20-26).

NORDYCKI MODEL DOBROBYTU

Na temat organizacji życia społeczno-politycznego i gospodarczego nordyków powstało wiele publikacji, zarówno na rynku międzynarodowym, jak i krajowym. Dlatego pominię w tym miejscu ich przywoływanie, bo nie jest to celem artykułu. Przywołam, natomiast, główne cechy nordyckiego modelu dobrobytu, mające źródło w koncepcji nordyckiego *welfarestate*.

W literaturze przedmiotu jako ideologiczni „ojcowie założyciele” szwedzkiego państwa dobrobytu, z którego czerpały pozostałe państwa nordyckie, dominują nazwiska mężczyzn, m.in. Rudolfa Kjelléna, Pera Albina Hanssona, Gustava Möllera i Tage Erlanda. Tymczasem, obok nich, choć nie na pierwszym planie, pojawiały się kobiety, m.in. Ellen Key czy Alva Myrdal. Myśl kobieca, a w późniejszym czasie także feministyczna, wraz z upływem czasu, zostały ostatecznie włączone w polityczną praktykę państwa — zarówno tą wewnętrzną, bezpośrednio kształtującą założenia współczesnego państwa dobrobytu oraz tą zewnętrzną (Banaś 2017, 197-212). To

istotne, bowiem tłumaczy obecną w nordyckim modelu troskę o dobro wspólne, wyrażającą się w koncyliacyjnym podejściu do rozwiązywania sporów, konstruktywnym prowadzeniem dialogu z poszanowaniem drugiej strony, uwrażliwieniem na potrzeby jednostek i grup wymagających wsparcia instytucjonalnego, sposobem redystrybucji dóbr zapewniającym każdej jednostce rozwój i godne życie, niwelowaniem nierówności społecznych, istotną rolą państwa jako partnera dla pracodawców i pracowników (Andersen 2012). Tak ułożona przestrzeń dostarcza poczucia bezpieczeństwa niezbędnego zarówno dla obywateli, jak i przedsiębiorców szukających stabilnego rynku dla prowadzonej działalności.

Hojne państwo dobrobytu lat 50.-70. minionego wieku, zaczęło jednak doświadczać kryzysu, związanego z jednej strony z czynnikami zewnętrznymi (wahania i okresowe turbulencje na globalnym rynku), jak i wewnętrznymi, skorelowanymi z kosztem utrzymania wysokich standardów wspólnotowego życia. Dodatkowo, postępujące starzenie się społeczeństw, charakterystyczne dla wysokorozwiniętych krajów, skłoniło najpierw Szwecję, a później kolejne państwa nordyckie, do otwarcia rynków dla imigrantów, do których w kolejnych dekadach (od lat 80. XX wieku do dziś) dołączyli uchodźcy. Charakteryzując esencję nordyckiego modelu, należy podkreślić jego empatyczny pierwiastek, przekładający się na postawy jednostkowe i zbiorowe.

Polityka imigracyjna państw nordyckich, stanowiąca jeden z elementów tamtejszego *welfarestate*, zakłada przyjmowanie uchodźców i stwarzanie im bezpiecznej przestrzeni do przeczekania zagrożenia obecnego w kraju/regionie ich pochodzenia, a w wypadku, kiedy zagrożenie ma charakter przedłużający się i nie rokuje deeskalacji, obejmowanie uchodźców programami integracyjnymi, prowadzącymi do trwałego włączenia jednostek w główny nurt społeczny. Ta postawa uzupełniania jest angażowaniem się państw nordyckich w działania pokojowe na arenie międzynarodowej, prowadzenie oraz wspieranie akcji humanitarnych adresowanych do krajów i regionów dotkniętych długotrwałymi konfliktami zbrojnymi czy doświadczonych katastrofami naturalnymi. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że polityki migracyjne i powiązane z nimi polityki integracyjne krajów nordyckich nie są jednakowe, reprezentując różny stopień inkluzywności, od najbardziej wymagającej (duńska) do najbardziej liberalnej (szwedzka) (Banaś, 2021; Banaś, 2010, 99–107). Chodzi o rodzaj i zakres sankcji, którym poddani są imigranci, jeśli nie wykazują wymaganych postępów w integracji ze społeczeństwem większościowym, co obejmuje m.in. znajomość realiów społeczno-politycznych, kulturowych, języka urzędowego kraju przyjmującego, a także gotowość podjęcia pracy i/lub edukacji, w tym szkoleń przysposabiających do wejścia na rynek pracy i nieodkładanego w czasie usamodzielniania się w przypadku osób dorosłych.

Wykraczający poza definicję państwa dobrobytu, nordycki model, określony w dokumencie Rady Nordyckiej z marca 2023 roku, wskazuje na kilka równoległych płaszczyzn jego budowania

i rozwoju (NC, 2023). Pierwszą, podstawową, jest demokracja i oparcie porządku wspólnotowego na rządach prawa. To dość oczywiste, wydawać by się mogło, stwierdzenie wymaga, jednak, przypomnienia w czasach niepokoju i wojny. Wspólnym celem członków Norden jest przeciwdziałanie wszelakiego rodzaju ekstremizmom, antydemokratycznym akcjom i postawom, rasizmowi — coraz wyraźniej powracającemu (NMR, 2023) oraz dyskryminacji — także w przestrzeni Internetu. Kluczowym jest zagwarantowanie równych praw dla wszystkich obywateli, bez względu na płeć, wiek, religię, kulturę etc. Zwłaszcza w przypadku praw dziewcząt i kobiet oraz społeczności LGBTQ+, zdaniem autorów raportu, nadal pozostaje sporo do uczynienia. Opisuując stan rzeczy z polskiej perspektywy wydawać się może, że północni sąsiedzi wypracowali system zapewniający wszystkim członkom społeczeństwa równe prawa zarówno w teorii, jak i w praktyce. Co prawda, tamtejsza wewnętrzna scena polityczna obserwuje wzrost liczby kobiet piastujących kluczowe funkcje w państwie, co jest pochodną większej partycypacji kobiet w przestrzeni publicznej w ogóle (FNF, 2020), jednak dla nordyków stan ten nadal jest daleki od oczekiwanego.

Prócz powyższych kwestii, za fundamentalne w nordyckim modelu uznane zostały dwie wolności: słowa i prasy. Prasa została wskazana jako główne forum dialogu. Na istotę tegoż w budowaniu silnej demokracji zwrócił uwagę Jürgen Habermas konstruując teorię działań komunikacyjnych wpisanych w szerszy koncept „narodu obywatelskiego” — wieloetnicznego, wieloraso-owego, wielokulturowego, zjednoczonego wspólną ideą, w tym przypadku, szeroko rozumianego państwa. Zbudowana w ten sposób wspólnota scalona jest wspólnym działaniem i komunikowaniem: jasnym, czytelnym, sformatowanym w sposób umożliwiającym odbiorcy odczytanie i zrozumienie przekazu. W kulturze politycznej Norden, w istocie, możemy rozpoznać te elementy, które Habermas nazywa roszczeniami: 1) zrozumiałości aktu mowy, 2) jego wiarygodność, 3) prawdziwość i 4) normatywna słuszność (Habermas, 1993, 11-12).

Gotowość do współodpowiedzialności za kształtowanie międzynarodowego ładu (szeroko rozumianego), została wyrażona w postulacie o wzmocnieniu zaangażowania się krajów nordyckich w działania Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz innych podobnych aktorów globalnej sceny. Chodzi o przeprowadzenie odpowiednich reform wzmacniających pozycję i skuteczność przedmiotowych organizacji w wypełnianiu misji, do której zostały powołane. Ma to znaczenie w kontekście rosnącego krytycyzmu wobec tych podmiotów, zarzucającego im opieszałość, nieskuteczność i fasadowość⁴.

⁴ Wstrząsającym tego przykładem był brak odpowiedniej reakcji ONZ w powstrzymaniu ludobójstwa w Rwandzie, w 1994 roku. Bezpośredni świadek tych zdarzeń, general Roméo Dallaire, głównodowodzący sił pokojowych ONZ, opisał te wydarzenia w książce pt. *Shake Hands with the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda*. Arrow 2004, zob. też: C. William Strong, *The Failure of the United Nations Assistance Mission in Rwanda*, American Intelligence Journal, Vol. 37, No. 2/2020, Artificial Intelligence: Ramifications for Collection and Analysis, pp. 139-142.

Prócz zwiększonego zaangażowania (czytaj: wpływu) na organizacje międzynarodowe, w nordyckim modelu równie ważna jest aktywność regionalna, zwłaszcza z krajami i kulturami podzielającymi podobne, zbliżone systemy wartości, norm, regulacji etc. W dokumentach dotyczących tego aspektu pojawiają się podmioty takie jak: Rada Bałtycka (porozumienie polityczne Litwy, Łotwy i Estonii), Rada Zachodnionordycka (isl. Vestnorrænaráðið, forum parlamentarno-rządowe Islandii, Grenlandii i Wysp Owczych), Konferencja Parlamentarna Morza Bałtyckiego (ang. Baltic Sea Parliamentary Conference, BSPC, forum zrzeszające 11 parlamentów narodowych, 11 parlamentów regionalnych i 5 organizacji parlamentarnych), Konferencja Parlamentarzystów Arktyki (ang. Conference of Arctic Parliamentarians, CPAR, Parlament Beneluksu (ang. Benelux Parliament, oficjalnie znany jako Zgromadzenie Międzyparlamentarne Beneluksu) oraz Parlament Europejski. Zacieśnieniu współpracy mają podlegać relacje transatlantyckie Norden z Wielką Brytanią, a także parlamentem Szkocji, niemieckim Bundestagiem i Landtagiem Szlezwi-ku-Holsztyna (Rada Nordycka, 2023, 8). Szczególną uwagę Rada Nordycka kieruje na relacje z Parlamentem Europejskim, wskazując na konieczność zwiększenia nordyckiego wpływu na proces decyzyjny tego ciała, określanie priorytetów oraz ustalanie agendy działania. Jednym z kluczowych aspektów, które powinny być inspirowane nordyckim modelem, jest transparentność życia politycznego, gospodarczego i społecznego, skorelowana z mechanizmami skutecznie rugującymi korupcję, budującymi zaufanie do państwa i jego instytucji, wzmacniającymi współpracę na wszystkich jej poziomach, od lokalnego poczynając. W indeksie postrzegania korupcji z 2022 roku, w pierwszej piątce najmniej skorumpowanych krajów na świecie, znalazły się cztery nordyckie: Dania — 1, Finlandia — 2, Norwegia — 4 i Szwecja — 5; Islandia zajęła 14 pozycję spośród 180 badanych (Transparency International, 2023). W indeksie zaufania względem rządu, kraje nordyckie plasują się w światowej czołówce. W 2022 roku zajęły odpowiednio: Finlandia — trzecie miejsce, Szwecja — czwarte, Norwegia — piąte, Dania — szóste, Islandia — czternaste (OECD, 2022).

Relatywnie wysoka kultura polityczna Norden wynika z jednostkowego i wspólnotowego akceptowania ściśle określonego zbioru aksjologicznego, w którym znajdują się wartości takie jak m.in.: wolność, demokracja, konsens (nie mylony z kompromisem), dialog, koncyliacyjność, indywidualizm przy wyraźnie rozwiniętym duchu wspólnoty, mały dystans społeczny między rządzonymi i rządzącymi, tolerancja. Zwłaszcza ten ostatni z wymienionych aspektów jest istotny, bowiem wskazuje na specyfikę relacji jednostka — grupa/wspólnota, wypracowanych w długim procesie kulturotwórczym, w którym kultura — zgodnie z koncepcją proponowaną przez Geerta Hofstede, jest zbiorowym modelowaniem („programowaniem”) umysłu (Hofstede, 1980). Owo modelowanie, czy „programowanie” — wskazuje na to, że nie wybieramy miejsca ani czasu na-

szych narodzin i jesteśmy postawieni wobec faktu zaistnienia „tu i teraz”, bez możliwości wyboru geograficznego „tu” i temporalnego „teraz”. Jednostki oraz wspólnoty są zatem determinowane przez kulturę, w której wyrastają, ale zarazem — jako istoty twórcze (*homo faber*) — mogą na tę kulturę oddziaływać, jako świadome podmioty, zdolne do określania celu i intencji działania.

Różnice kulturowe, charakteryzujące ludzkie zbiorowości, nierzadko stanowią poważną barierę we wzajemnym rozumieniu i porozumieniu stron. W nordyckim modelu, jednakowoż, widoczny jest pierwiastek ufności w *humanopotentia*, dająca podstawy dla wspólnego zbioru wartości, łączących wszystkie ludzkie istoty. Dość osobliwe, w sensie — nie powszechne w skali globalnej — podejście, rzutuje na *modus operandi* instytucjonalnej krajów Norden, stanowiąc jedno z ogniw budujących strategię szeroko rozumianej obronności tamtego regionu.

ZAMIAST ZAKOŃCZENIA

Istotą świata jest jego ustawiczna zmienność. Nie stany a procesy wyznaczają kierunki oraz strategie rozwoju wspólnot/spoleczeństw i w dalszej kolejności instytucji przez nich powołanych, m. in. państwa.

Norden jako obszar geograficznie i kulturowo spójny, wypracował z biegiem czasu, zwłaszcza w XX wieku i początku XXI stulecia, swoisty zbiór mechanizmów, służących umacnianiu nordyckiej podmiotowości i spójności. Oparte na świadomym uczestnictwie w życiu krajowym, regionalnym i międzynarodowym, stanowią wyznacznik współczesnej polityki tamtego regionu, co prawda przesuniętego geograficznie względem Europy kontynentalnej (i reszty świata), ale koncepcyjnie obecnego w jego centrum — na to wskazują przynajmniej deklarowane intencje opisane w przywołanych dokumentach. Pozostaje śledzić rozwój wydarzeń, by przekonać się na ile nakreślone w teorii założenia, przenikną do rzeczywistości.

Bezpieczeństwo Norden jest budowane sukcesywnie i konsekwentnie przez kolejne rządy, bez względu na ich ideologiczną afiliację. Przypomina to proces stawiania plastycznego rusztowania, na wielu płaszczyznach i kręgach, począwszy od najbliższego sąsiedztwa, po dalsze, transatlantyckie, z silnymi gospodarkami USA i Kanady jako partnerami.

Ponadto, włączanie głosu nordyckiego w dyskurs międzynarodowy, proponowanie nordyckich rozwiązań odpowiednio zmodyfikowanych do uwarunkowań społeczeństw, do których przekaz jest adresowany, także stanowić może, i stanowi, element strategii pozyskiwania przychylnych głosów ze strony środowiska międzynarodowego. *Softpower* jako siła oddziaływania kulturowego, została w podejmowanym tu przypadku, w pełni wykorzystana, a jej skuteczność odzwierciedlają liczne artefakty z obszaru kultury (np. nordyckie kryminały i filmy na ich podstawie powstałe,

skandynawski design i architektura), gospodarki (np. IKEA, NOKIA, MAERSK), czy polityki (np. instytucja ombudsmana).

Konkludując, przeanalizowane dokumenty i raporty wskazują, że refleksja kiedyś wypowiedziana przez Alvina Tofflera: “If you don’t have a strategy, you’re part of someone else’s strategy” (NBC, 2016), znajduje odzwierciedlenie w nordyckiej strategii poszukiwania rozwiązań zabezpieczających tamten region przed skutkami różnej natury wstrząsów.

Literatura:

- Andersen Jørgen, 2012, Welfare state and welfare state theory, Aalborg
- Banaś Monika; 2021, Swedish Migrant Integration Policy after 2015. A Revised Approach in the Shadow of the Migration Crisis, *Fuori Luogo Rivista di Sociologia del Territorio, Turismo, Tecnologia*. Vol. 9, nr 1/2021, s. 69-85, DOI: <http://10.6093/2723-9608/7916>
- Banaś Monika; 2014, Alegorie współczesnej Europy kryzys finansowy oraz jego konsekwencje dla państwa dobrobytu. Przypadek nordycki, w: *Odmiany współczesnej nauki o polityce*. Tom 2, Piotr Borowiec, Robert Klosowicz, Paweł Ścigaj, (red.), Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 365-384
- Banaś Monika; 2013, O pewnym pannonordyckim projekcie oraz roku 2040; w: *Teoretyczne i praktyczne problemy kultury politycznej*, Monika Banaś (red.), Kraków: Księgarnia Akademicka, s. 79-91, DOI: <http://10.12797/9788376383842.04>
- Banaś Monika; 2017, Ellen Key i szwedzki dom ludu (folkhemmet); w: *Kobiety w polityce*, Monika Banaś (red.), Kraków: Księgarnia Akademicka, s. 197-212
- Banaś Monika; 2014, Rewizja polityki bezpieczeństwa międzynarodowego państw nordyckich. Wybrane aspekty, w: *Rozpad ZSRR i jego konsekwencje dla Europy i świata. Reinterpretacja po dwudziestu latach*, Anna Jach, Michał Kuryłowicz (red.), Kraków: Księgarnia Akademicka, s. 333-350
- Banaś Monika; 2010, Szwedzka polityka integracyjna wobec imigrantów, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 99-107
- Boyes Roger; 2010, *Meltdown Iceland. How the global financial crisis bankrupted an entire country*, London: Bloomsbury
- DESI; 2022, Digital Economy and Society Index 2022, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi> (dostęp: 5.05.2023)
- DESI; 2022, Digital Economy and Society Index 2022. Norway <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-norway> (dostęp: 5.05.2023)
- DESI; 2022, Digital Economy and Society Index 2022. Iceland, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-iceland> (dostęp: 5.05.2023)
- DW, Deutsche Welle; 2007, Iceland in the EU?, <https://www.dw.com/en/iceland-mulls-eu-membership/a-2556758> (dostęp: 10.05.2023)
- Discovering the Arctic; 2023, Conflict and geopolitical issues in the Arctic, <https://discoveringtheartctic.org.uk/arctic-people-resources/resources-from-the-edge/conflicts-geopolitical-issues/> (dostęp: 12.05.2023)

- Evans Jen, Østhagen Andreas; 2021, Fisheries Disputes: The Real Potential for Arctic Conflict, <https://www.thearcticinstitute.org/fisheries-disputes-real-potential-arctic-conflict/> (dostęp: 14.05.2023)
- FN, Financial Times; 2022, Inside Iceland's probe into the 2008 financial crash, <https://www.ft.com/content/a5ba550f-2bacc-4947-b152-afe9bf5b0107> (dostęp: 29.05.2023)
- FNF, Foreningerne Nordisk Forbund; 2020, Nordisk kvinnomakt, <https://www.fnfnorden.org/nyheder/nordisk-kvinnomakt> (dostęp: 18.05.2023)
- Habermas Jürgen; 1993, Obywatelstwo a tożsamość narodowa. Rozważania nad przyszłością Europy, Warszawa: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk
- Haugevik Kristin, Sverdrup Ulf, (red.); 2019, Ten Years On: Reassessing the Stoltenberg Report on Nordic Cooperation, bmv (bez miejsca wydania)
- Hofstede Geert; 1980, Culture's consequences, SAGE Publications
- IMD a, Institute for Management Development; 2022, World Competitiveness Ranking, <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/> (dostęp: 16.05.2023)
- IMD b, Institute for Management Development; 2022, World Talent Ranking, <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-talent-ranking/> (dostęp: 21.05.2023)
- IMF, International Monetary Fund; 2022, <https://www.imf.org/en/Countries/ISL/iceland-lending-case-study> (dostęp: 29.05.2023)
- International Telecommunication Union; 2017, Measuring the Information Society Report. Vol. 1, Geneva
- Jones Dorian; 2023, Turkey's Erdogan Stands Firm Against Sweden's NATO Bid, VoA/Voice of America, 24.01.2023, <https://www.voanews.com/a/turkey-s-erdogan-stands-firm-against-sweden-s-nato-bid/6931904.html> (dostęp: 6.05.2023)
- Komisja Europejska; 2022, Kształtowanie cyfrowej przyszłości Europy. Umiejętności cyfrowe i miejsca pracy, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/pl/policies/digital-skills-and-jobs> (dostęp: 10.05.2023)
- MSB; 2018, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Så bygger vi säkerhet i Norden
- NBC; 2016, <https://www.nbcnews.com/news/us-news/alvin-toffler-future-shock-author-who-predicted-disconnection-modern-world-n601501> (dostęp: 30.05.2023)
- NC, Nordic Council; 2023, International Strategy of the Nordic Council, Reykjavik
- NMR, Nordiska Ministerrådet; 2020, Norden som världens mest hållbara och integrerade region. Handlingsplan 2021-2024, Köpenhamn
- NMR, Nordiska Ministerrådet; 2022, Befolkning, <https://www.norden.org/sv/information/befolkning> (dostęp: 18.05.2023)
- NMR, Nordiska Ministerrådet; 2023, Pan-Nordic and transnational dimensions of right-wing extremism. TemaNord
- OECD; 2022, Trust in Government, <https://data.oecd.org/gga/trust-in-government.htm> (dostęp: 23.05.2023)
- OWP, The Organization for World Peace, Arctic Circle Territorial Conflicts; 2023 https://theowp.org/crisis_index/arctic-circle-territorial-conflicts/ (dostęp: 19.05.2023)
- Parlament Europejski; 2019, EU cooperation with Greenland, Members' Research Service
- Reuters; 2023, Erdogan to Sweden: Don't expect Turkish support for NATO bid after Stockholm protest, 23.01.2023, <https://www.reuters.com/world/europe/sweden-should-not-expect-turkeys-support-nato-membership-after-stockholm-protest-2023-01-23/> (dostęp: 21.05.2023)

- Strategy on Societal Security; 2019, Nordic Council
- Stoltenberg Thorvard; 2009, Nordic Cooperation on foreign and security policy, Oslo
- Svalbald Global Seed Vault; 2023, <https://www.seedvault.no/> (dostęp: 9.05.2023)
- Toffler Alvin; 1970, Future Shock, Bantam Books
- Toffler Alvin; 1990, Powershift: Knowledge, Wealth, and Power at the Edge of the 21st Century, Bantam Books
- Toffler Alvin, Toffler Heidi; 2006, Revolutionary Wealth, Knopf Books
- Thorhallsson Baldur; 2004, Iceland and European integration. On the edge, London: Routledge, DOI: <http://10.4324/9780203487570>
- Transparency International; 2023, Corruption Perceptions Index, <https://www.transparency.org/en/cpi/2022> (dostęp: 29.05.2023)
- UN, <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/76-Iceland>
- Wetterberg Gunnar; 2009, „Dagens Nyheter”, 27.10.2009, <http://www.dn.se/debatt/de-fem-nordiska-landerna-bor-ga-ihop-i-en-ny-union> (dostęp: 1.09.2022)
- World Bank; 2023, Global report on food crises, Rome: Food Security Information Network and Global Network Against Food Crise